

Miloš Kudweis

NUMISMATIKA A NOTAFILIE

Základy sběratelství
zájmových předmětů
pro začátečníky

edika

Numismatika a notafilie

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.edika.cz
www.albatrosmedia.cz

Miloš Kudweis
Numismatika a notafilie – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2017

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA** a.s.

Věnuji památce svých rodičů

OBSAH

PŘEDMLUVA	6
SEZNAM ZKRATEK A SYMBOLŮ POUŽITÝCH V TEXTU	8
VÝKLADOVÝ ODBORNÝ SLOVNÍK	10
1 SBĚRATELSTVÍ ZÁJMOVÝCH PŘEDMĚTŮ	16
2 OBLASTI SBĚRATELSTVÍ	18
3 STRUČNÉ DĚJINY PENĚŽ	20
4 MĚNA	23
5 MĚNOVÉ OBLASTI A MĚNOVÉ UNIE	27
6 BANKOVKY	29
6.1 Bankovky a jejich sběratelství	29
6.2 Plochy bankovek	29
6.3 První bankovky	31
6.4 Charakter bankovek	33
6.5 Výroba bankovek	33
6.6 Ochranné prvky bankovek	35
6.7 Katalogizace bankovek	44
6.8 Identit (anatomie) bankovek	46
6.9 Anatomická mapa bankovek	47
6.10 Okna na bankovní ploše	65
6.11 Technologie Durasafe®; Viewsafe™ a Thrusafe™	66
6.12 Transparentní oblasti bankovek; identit plastových bankovek	68
6.13 Metalizace bankovek	72
6.14 Makrometalizace na povrchu bankovek	73
6.15 Mikrometalizace a bankovní vlákna	81
6.16 Varianty bankovek	84
6.17 Méně obvyklé papírové platební prostředky	97
6.18 Identifikace bankovek	103
6.19 Zachovalost bankovek	112
6.20 Oblasti sběratelství bankovek	117
6.21 Bankovní úpravy	121
6.22 Založení sbírky a úschova bankovek	124
6.23 Dokumentace sbírky a výbava sběratele	128
Tabule	130
Poznámky	143
7 MINCE	146
7.1 Stručná charakteristika numismatiky	146
7.2 Vybraná terminologie	147
7.3 Katalogizace mincí	148
7.4 Plocha mincí	150
7.5 Popis mince a mincovní pole	152
7.6 Hrana mince	154

7.7	Výroba mincí	156
7.8	Kontramarky	160
7.9	Legování a mincovní kovy	161
7.10	Nápisy na mincích	162
7.11	Identifikace mincí	165
7.12	Tvary mincí	169
7.13	Typy mincí	171
7.14	Specifické typy mincí	175
7.15	Zachovalost mincí; stupně vzácnosti mincí	177
7.16	Stručně o historii výroby mincí	179
7.17	Čištění a restaurování mincí	182
7.18	Významní sběratelé a jejich sbírky	185
7.19	Chyborážby, zmetky a falza	187
7.20	Oblasti sběratelství mincí	188
7.21	Uchovávání a dokumentace sbírky mincí	193
	Tabule	197
	Poznámky	203
8	ZNÁMKY	207
8.1	Filatelie a její stručná charakteristika	207
8.2	Základní terminologie poštovních známek	207
8.3	Zaměření sbírek a formáty známek	212
8.4	Tisk známek	217
8.5	Katalogizace známek	219
8.6	Filatelistické pomůcky	221
9	ŘÁDY, VYZNAMENÁNÍ A MEDAILE	223
9.1	Stručná charakteristika	223
9.2	Dělení řádů, vyznamenání a medailí	225
9.3	Kříže a odznaky	227
9.4	Stuhy	229
9.5	Stručné poznámky o heraldice	231
9.6	Zápis dekorace	232
10	ODZNAKY	234
10.1	Dělení odznaků	234
10.2	Katalogizace odznaků	236
11	OSTATNÍ PŘEDMĚTY SBĚRATELSKÉHO ZÁJMU	239
11.1	Bibliofilie	239
11.2	Filumenie	242
11.3	Filokartie a filografie	243
11.4	Turistické suvenýry	244
11.5	Netradiční sběratelství	247
	Tabule	250
	Poznámky	253
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A OSTATNÍCH ZDROJŮ	256
	Zdroje obrázků a ilustrací, výhrada práv	262

PŘEDMLUVA

Kniha *Numismatika a notafilie* s podtitulem *Základy sběratelství zájmových předmětů*, která se nyní dostává na knižní pulty, je svým způsobem raritní a zčásti jistě také přelomová, především s ohledem na pojetí klasifikace vybraných oborů sběratelství.

Předně díky tomu, že se v názvu knihy poprvé u nás, na rozdíl od zahraniční literatury, objevuje označení notafilie, které je postaveno na úroveň numismatiky. Jak se dozvíme ve vlastním textu knihy, notafilie, sběratelství bankovek, byla vždy vnímána jako součást numismatiky nebo její podobor. Numismatika je v současnosti dokonce označována jako historická věda, která se zabývá studiem vzniku, vývoje a posláním platebních prostředků. Do tohoto širokého pojmu jsou pak řazeny mince, bankovky, šeky nebo žetony a některé další předměty. S rozvojem poznání však v každém případě došlo k posunu v tom smyslu, že numismatika již není označována jako pomocná věda historická, nýbrž jako samostatná historická věda, nespádající např. pod archeologii, s kterou pouze spolupracuje.

V některé literatuře se zařazení sběratelství bankovek do oblasti numismatiky užívá i v současnosti. Také v našich podmínkách v rámci České numismatické společnosti existuje sekce – pobočka Papírová platidla. Objevují se ovšem i odlišné charakteristiky a názory, které jsou velmi blízké mému pojetí notafilie. Tu někteří autoři označují jako nauku příbuznou numismatice a pojmem notafilie pak označují vědní obor zabývající se bankovkami v celé šíři této problematiky. Ještě důraznější separaci notafilie od numismatiky nalezneme v literatuře zahraniční, v níž byla publikována řada odborných článků, které datují vyčlenění notafilie

ze sběratelského oboru numismatiky již do období konce 70. let minulého století. Někteří autoři jdou ještě dále do minulosti, když sběratelství bankovek jako samostatný obor datují rokem 1961, kdy byla založena mezinárodní společnost The International Banknote Society (IBNS) a současně byl zaveden termín moderní bankovka. Uvedené hledisko vzájemného vztahu numismatiky a notafilie uvádím jako názor, který jsem přijal především na základě jednoho poznatku. V bankovnictví dochází k výrazným změnám při výrobě bankovek a deskripce některých detailů je natolik složitá, že sběratelský obor je v podstatě stejně jako numismatika oborem vědním. Měl jsem možnost posuzovat celou řadu diplomových či disertačních prací, kde je notafilie zcela správně zmíněna jako samostatná vědní disciplína, nikoli jako věda pomocná, přidružená k jinému, byť podobně zaměřenému oboru.

Dalším ne zcela všedním počinem této knihy je rozsah sběratelských oblastí, kterým je v publikaci věnována pozornost, byť ve zkrácené encyklopedické podobě. Pochopitelně jako autor připouštím, že nosným tématem knihy je sběratelství bankovek a mincí, ale jsou zařazeny také sběratelské obory, které se věnují řádům, vyznamenáním, odznakům, známkám a dalším sběratelským oblastem, které jsou krátce představeny v odborném slovníku. To dává publikaci nádech encyklopedického zpracování. To je částečně dáno také strukturálním uspořádáním knihy, které není v naší domácí odborné literatuře příliš rozšířené, pomíneme-li velice zdařilé publikace týkající se např. výčtu řádů a vyznamenání, světových měnových jednotek, poštovních známek

nebo odznaků. Tato kniha nemá charakter katalogového uspořádání a rád bych, aby byla chápána jako populárně-naučná publikace, která doplňuje odbornou knihovnu sběratelské veřejnosti.

Kniha je určena, jak se v podtitulu uvádí, sběratelům zájmových předmětů. Kniha by měla pomoci začínajícím i pokročilým sběratelům orientovat se ve vybraném oboru sběratelství, a těm zkušeným pak především v otázkách historických faktů, terminologie a informací, které jsou zkoncentrovány v jediném literárním počinu.

V úvodu knihy je věnována pozornost vysvětlení základních symbolů a zkratk a také výkladovému odbornému slovníku pojmů, aby se čtenář v následujícím textu

lépe orientoval. Vzhledem k celkovému objemu knihy jsou některé sběratelské obory zpracovány jako kompendium konkrétního sběratelského zaměření.

Přáním autora a také redakce je, aby se publikace dostala ke všem sběratelům, kteří svého koníčka nechápou pouze jako shromažďování věcí, ale své snažení chtějí obohatit o odborné znalosti. Teprve ty povyšují každý sběratelský obor na úroveň mající téměř vědeckou výpovědní hodnotu. Pokud bude kniha přijata v intencích výše uvedeného, bude současně naplněn také důvod jejího zpracování a následné edice.

*České Budějovice, květen 2017,
Miloš Kudweis*

SEZNAM ZKRATEK A SYMBOLŮ POUŽITÝCH V TEXTU

- A [F; Obv; Pd]** přední, lící strana (avers; *front; obverse; página delantera*)
- ABM test note** speciální edice bankovek vydaných pro testování automatických bankovních strojů (bankomatů)
- AD** lat.; „našeho letopočtu“
- AMC** *Allied Military Currency* – bankovky vydané aliančním vojenským orgánem (v USA, Velké Británii, Rusku a ve Francii), které byly v oběhu v řadě zemí (Rakousku, Dánsku, Francii, Německu, Itálii, Japonsku) v průběhu a krátce po skončení druhé světové války.
- angl.** anglicky
- AU** jeden ze stupňů zachovalosti bankovek, který se však příliš nepoužívá
- BEAC** *Banque des Etats de l'Afrique Centrale* – centrální banka států Středoafričké měnové unie
- BC** angl.; „před Kristem“
- BCN** *Banco Central de Nicaragua* – Nikaraguiská centrální banka
- BEF** belgický frank
- BOPP** biaxiálně orientovaný polypropylen
- BRC** *Banco de la República Centrale* – Centrální banka Kolumbie
- ¢ cent (také c)
- CBCEA** *The Central Banks Central East Africa* – centrální ústřední východoafričká banka
- CBS** *Central Bank of Samoa* – Centrální banka Samoy
- CEMAC** *Communauté Économique et Monétaire de l'Afrique Centrale* – Hospodářské a měnové společenství střední Afriky
- CFA** frank, také XOF (franc. *franc CFA*, příp. v afrických zemích hovorově jen *franc*). Tuto měnu používá 12 bývalých francouzských afrických kolonií, ale také Guinea-Bissau (bývalá kolonie Portugalska) a Rovníková Guinea (bývalá španělská kolonie), které společně tvoří měnovou unii.
- CFP** franc.; frank francouzských kolonií v Tichém oceánu (*Colonies françaises du Pacifique*)
- CM** *carte maximum* – analogická pohlednice
- CRC** kostarický kolon (colón) podle ISO 4217
- CUC** kubánské konvertibilní peso podle ISO 4217
- CUP** kubánské peso podle ISO 4217
- DMS** *Digital Microscope Suite* – morfometrický obrazový systém
- DSN** *date serial number* – datové identifikační číslo bankovek, obsahující poslední dvě čísla roku emise konkrétní bankovky
- DPI** *dots per inch* – údaj určující, kolik obrazových bodů (pixelů) se vejde do délky jednoho palce; někdy se také užívá zkratky PPI. Jeden palec (angl. *inch*) odpovídá zhruba délce 2,54 cm.
- DPRK** angl.; *Democratic People's Republic of Korea* – Korejská lidově demokratická republika
- DSN** *data serial number* – údaje o skladbě sériového čísla
- € euro
- FCF** záhybový koeficient
- FFH** flip flop hologram – jedna z variant hologramu
- FI** *folds index* – záhybový index
- FP** *filamentary perforation* – nitkovitá perforace
- franc.** francouzsky
- GBP** britská libra

- GH¢** ghanské cedi
- CHF** švýcarský frank
- IBNS** *International Bank Note Society* – mezinárodní společnost pro bankovky (míneňo pro sběratele bankovek)
- ICMC** *Israel Coins and Medals Corporation* – významný časopis pro sběratele mincí a medailí
- ISN** *identification serial number* – identifikační sériové číslo
- ISO** *The International Organization for Standardization* – mezinárodní organizace pro normalizaci
- KM#** jedna z možných katalogizací mincí podle Ch. L. Krauseho a C. Mishlera
- KPW** severokorejský won
- lat.** latinsky
- LUF** lucemburský frank podle ISO 4217
- LUV** dlouhovlnná detekce přítomnosti fosforu (do 365 nm)
- M & B** *Mince a Bankovky* – časopis pro sběratele mincí, bankovek, medailí
- MAG** technologie tisku využívající inkoust, který obsahuje feromagnetické součásti, tzv. ferrofluidy, které mají specifickou reakci na externí magnetické pole
- MXN** mexické peso podle ISO 4217 (dříve MXP)
- n. l.** našeho letopočtu
- ND** nedatovaná bankovka nebo mince; zapisuje se formou ND (rok)
- něm.** německy
- nm** nanometr – díl jednotky délky (1 nm = 10⁻⁹ m, neboli 1 miliardtina metru)
- obv** obvers(e) – lící strana; používáno především v numismatice
- OVMi** opticky proměnlivý magnetický inkoust
- P** předtisk data emise bankovek ve formátu 18xx nebo 188x; převzato z anglického *preprint; preprinting*
- P-FX#** katalogizace kubánského konvertibilního pesa a současně emise kubánských bankovek od roku 1985 do roku 1993
- Pd** špan.; *página delantera* – lící strana
- Pick#** zkratka pro obecně uznávaný způsob katalogizace bankovek podle Alberta Picka (1922–2015)
- pl.** plurál, množné číslo
- PP** *punctiform perforation* – tečkovitá perforace
- PPI** *pixels per inch* – počet pixelů na palec
- PRB** neoficiální kód pro podněsterský rubl (moldavsky: *рублэ транснистрианэ / rublă transnistreană*, rusky: *приднестровский рубль*, ukrajinsky: *придністровський рубль*) tento rubl je měnová jednotka mezinárodně neuznané Podněsterské moldavské republiky
- př. n. l.** před naším letopočtem
- R [Rev; Ar]** rubová, zadní strana; revers bankovek a mincí; franc. *arrière*
- RGB** aditivní barevný model používaný v barevných monitorech a projekto-rech, kdy výsledná barva vzniká ze tří základních barev – červené (Red), zelené (Green) a modré (Blue)
- RON** rumunský lei podle ISO 4217
- řec.** řecky
- SCWC** *Standard Catalog of World Coins* – světový katalog mincí
- SCWPM** *Standard Catalog of World Paper Money* – světový katalog bankovek
- SIG** *Standard International Grading* – standardní mezinárodní stupně zachovalosti (bankovek, mincí)
- sing.** singulár, jednotné číslo
- SOG** *Spark Orbit gram* – útvar na bankovce, která je vybavena polygramem. Označuje se také *green-to-blue Spark Orbital* (zeleno-modrá jiskra na oběžné dráze).
- SP** *scallop perforation* – kroužková perforace
- STRAP** *System of Transparent Reflection Against Photocopying* – systém transparentní reflexe proti kopírování bankovek
- SUV** krátkovlnná detekce přítomnosti fluoru (do 266 nm)

špan. španělsky

UEAC *Union Economique de l'Afrique Centrale* – středoafriická celní a hospodářská (ekonomická) unie

UEMOA *Union Economique et Monétaire Ouest Africaine* – západoafriická hospodářská a měnová unie

UMAC *Union Monétaire de l'Afrique Centrale* – středoafriická měnová unie

₩ jihokorejský won

WAIFEM *West African Institute for Financial and Economic Management* – západoafriický institut pro finanční a ekonomické řízení

WAMI *West African Monetary Institute* – západoafriický měnový institut

WAMU (WMU) *West African Monetary Unie* – západoafriická měnová unie

WAMZ *West African Monetary Zone* – západoafriická měnová zóna

WCL *World Coins Letter* (KM#; Y#; Kann# a další) – systém katalogizace mincí a jeho možné varianty

XAF středoafriický CFA frank

XCD východokaribský dolar

XOF západoafriický CFA frank

XPF zkratka pro CFP frank; frank francouzských kolonií v Tichém oceánu

XPT trojská unce podle ISO 4217

YUD jugoslávský dinár (do roku 2003)

ZWD [Z\$] zimbabwský dolar

VÝKLADOVÝ ODBORNÝ SLOVNÍK

aerogram letecký dopis

astrofilatelie obor filatelie zabývající se dokladováním a shromažďováním položek, dokládající přepravu v rámci kosmických letů

autotypie fotoreprodukční technika, rozklad polotónové předlohy rastroem na puntíky

avers (averz) lícová, přední strana; u mincí a medailí obvykle označuje tu stranu, kde je státní znak nebo jiný symbol vydavatele

bankovka cenný papír s určitou peněžní částkou, který je bezúročným platebním prostředkem, vydávaný příslušnou centrální bankou (angl. *banknotes*, *paper money*; něm. *Banknote*, *Papiergeld*; franc. *billet*)

bankovní hmota je tvořena bankovním papírem, polymerem nebo hybridní kompozicí

bar kód bankovek specifické značení bankovek, nahrazující jejich sériová čísla (např. u některých bankovek Holandska)

barterový obchod je výměna (směna) zboží nebo služeb za jiné zboží nebo služby

bibliofilie obliba v knihách, sběratelství starých i novodobých knižních tisků

bimetalismus měnový standard, v němž je hodnota měnové jednotky tvořena určitým množstvím zlata a stříbra v poměru pevně stanoveném zákonem; další variantou standardu je monometalismus a trimetalismus

bombírování vyklenutí, vydutí; řemeslná technika tvarování plechu do nerozvinutelných, zejména dutých tvarů

code letter kódování bankovek podle států; např. africké bankovky měnových unií (západoafriické a středoafriické)

damaskování v heraldice znamená zdobení barevných ploch, na kterých nebyly žádné heraldické figury

de facto ve skutečnosti, opravdu, podle skutečného stavu

de iure [jure] podle práva nebo zákonné normy

demonetizace zlata zrušení platnosti kovové mince jako zákonného platidla, zpravidla zlaté mince; znehodnocení, stažení mince z oběhu

denominace měnová reforma, při níž dochází k snížení nominální hodnoty platidel (peněz)

deskripce popis

digitální tisk tisková forma na základě polarit barvy a válce

disponibilní upotřebitelný, schopný užití, k dispozici

dubiózní [dubiosní] pochybný, nejistý

durasafové okno varianta polymerového okna u polymerových bankovek; jedná se okna durasafových bankovek vyrobených z hybridního polymeru

ekvivalent odpovídající; rovnocenný, se stejným účinkem, se stejnou stavbou

elektron (élektrum) přirozeně se vyskytující slitina zlata a stříbra, se stopovým množstvím mědi a dalších kovů

eloxování (anodizace) druh chemicko-tepelné povrchové úpravy odznaků a jiných výrobků z hliníku

emitent společnost nebo jiný oprávněný subjekt, který má oprávnění k vydávání finančních instrumentů; vydává (emituje) peníze; tzv. emise peněz, bankovek, ale také státovek a mincí, obecně oběživa

endonumie je chápána jako věda, zahrnující primárně numismatiku a sekundárně notafilii

epigrafika věda o nápisech

exonumie sběratelství numismatických položek podobných mincím (žetony, medaile, tokeny), které však nejsou oficiálním (zákonným) platidlem

faleristika pomocná věda historická, která se zabývá popisem, historií a sběratelstvím řádů a vyznamenání

filiberumenie sběratelství plochých zápalek

filigrán průsvitka, také vodotisk nebo vodotisk; průsvitná drobná kresba vtlačena do bankovní hmoty nebo papírenského výrobku (dopisní papír, poštovní známka, bankovka aj.) při jejich výrobě

filigram velice efektivní komponenta, která v kombinaci s Hybrid™ tvoří významný ochranný prvek bankovek; pro filigram se v obecné rovině vžil termín tzv. šedé metalizované plochy, přestože pole filigramu může být i barevné v jemných odstínech (hnědá, zlatavá)

filokartie sběratelství pohlednic, příp. také korespondenčních lístků; anglické synonymum deltiology (deltiologie)

filumenie obor zabývající se sběratelstvím zápalkových nálepek, ale také související dokumentace, stojánků na zápalky a dalších předmětů týkajících se zápalek.

fiskalistika sběratelství tzv. fiskalistických předmětů, což znamená fiskálních známek, kolků, signet a potvrzenek, jimiž finanční správy vybírají některé daně a poplatky

flexografie také flexotisk; jedna z technik tisku z výšky

fluorescence je luminiscence měřená při vlnové délce 266 nm, která dohasne (přestane být viditelnou) v podstatě ihned po odstranění zdroje excitace; pokud záření přetrvává, jev se nazývá fosforescence

foxing zpravidla žlutohnědé skvrny různé velikosti na bankovním papíře; často označovány jako archivální změny

frankotyp označení používané poštou nebo některými podniky sloučující užití denního poštovního razítka spolu s potvrzením o zaplacení poštovního

hagada (hebrejsky הגדה, vyprávění), také pesachová hagada (פסח של הגדה) – kniha zaznamenávající řád domácích bohoslužeb při sederu během svátku Pesach.

haj pilgrim (bankovky) bankovky mající charakter *hell bank note*, tištěné výlučně pro potřeby poutníků v jiné zemi (Indii, Nepálu, Číně)

heptagon sedmihran

hexagon šestihran

hologram pseudovolumenický pozorovaný prostor hologramu pouze budí dojem, že je vícevrstevný, kdy jednotlivé vrstvy hologramu jsou zdánlivě uloženy v odlišné hloubce

hologram volumenický specifická forma záznamu obrazu, která umožňuje zachytit jeho trojrozměrnou (3D) strukturu a rovněž jednotlivé vrstvy hologramu

hrana mince někdy též třetí strana mince; obvod mincí ve všech jejích tvarech; povrch hrany může být hladký, vroubkovaný nebo s popisem

imploze proces při ultrazvukovém čištění mincí; rozbití nebo zhroucení způsobené podtlakem, prudké vyrovnání tlaků směrem dovnitř

kaláda ve věcném překladu bankrot způsobený znehodnocováním drobných mincí; například bankrot v českých zemích po porážce Českého stavovského povstání na Bílé hoře; kaláda vyhlášena patentem 28. 12. 1623, který snížil hodnotu tehdejší mince průměrně o 90 %

katalogizace zařazení bankovek nebo mincí podle standardu, který je stanoven odpovídajícím světovým katalogem bankovek (SCWPM) nebo mincí (SCWC)

kavitace (z lat. *cavitas* – dutina) – proces při ultrazvukovém čištění mincí, při kterém vznikají v kapalině dutiny při lokálním poklesu tlaku, následované jejich implozí. Pokles tlaku může být důsledkem lokálního zvýšení rychlosti (hydrodynamická kavitace), příp. průchodu intenzivní akustické vlny v periodách zředění (akustická kavitace).

kinegram ochranný prvek bankovek (obdoba hologramu), používaný zpravidla u vyšších nominálních hodnot; jedná se o prvek s polychromasií při odlišném úhlu pohledu na bankovku

kodikologie pomocná věda historická zabývající se rukopisy

kompedium zkrácený, zhuštěný, stručný souhrn charakterizující konkrétní obor

konkávní vyduťtý směrem dovnitř

kontramarky zpravidla malé značky dodatečně vyražené do mince, zpravidla cizí nebo odlišného nominálu; značka bývala v podobě čísla, obrázku nebo znaku, jejich funkcí bylo např. prodloužení platnosti mince, změna nominální hodnoty nebo označovaly kvalitu mince; v takovém případě po ověření kvality mince byly kontramarkovány odpovídající značkou platnou pro danou oblast

konvexní vypouklý směrem ven

kumyxfie sběratelství zápalkových krabiček

Ladurnerovo čárkování průsvitné čárky na papíře způsobené otiskem švů opravovaného síta, na němž se hotová papírovina zbavuje vody; při pohledu proti světlu se jeví jako prosvítající krátké nepravidelné čárky

lesklá ražba ražba z přešetřených razidel na standardní střížky

leštěná ražba ražba z leštěných razidel na standardní nebo leštěné střížky, příp. ražba výrobního postupu proof; na rozdíl od něj jsou však pole i reliéf stejně vysoce lesklé

leštění mince mince je po ražbě leštěna, a to ručně lešticími plátny nejjemnějšího zrna, případně za použití jemných brusných prášků nebo past, nebo strojově pomocí textilií nebo kartáčů

likvidita peněžní (monetární) schopnost uhradit splatné závazky

luminescence proces, při kterém záření o kratší vlnové délce (do 266 nm) vyvolává záření o delší vlnové délce (360 nm) a tím umožňuje detekci některých látek, obsahujících stříbro, měď nebo například hořčík; vznikají tzv. luminiscenční centra

makrometalizace kovové nebo pokovované plochy bankovek (hologramy, kinegramy nebo nověji polygramy, okénkový ochranný proužek)

matování na rozdíl od matné ražby, kdy jsou matována razidla, příp. razidla a střížek, je matována mince po ražbě, a to mechanicky pískováním nebo chemicky mořením, nejčastěji ve slabých kyselinách nebo hydroxidech

memorabilia sbírky pamětihodností týkající se osob, organizací, událostí nebo určitých článků uveřejněných ve sdělovacích prostředcích

měna konkrétní peněžní soustava. Každá měna má svůj název (např. ghanské cedi), nominální strukturu (mince a bankovky určitých denominací) a vymezená pravidla vydávání (emise peněz), ochrany, používání nebo jejího nabývání.

mikrometalizace drobné metalické (kovové nebo pokovované) komponenty bankovní hmoty (konfety, iridiscence a další)

militarie sběratelství předmětů souvisejících s armádou, vojenstvím

moderní bankovka termín zahrnující podle klasifikace SCWPM bankovky emitované po roce 1960

monetární peněžní; např. monetární systém České republiky je charakterizován užíváním české koruny

monetizace zlata zatažení zlata do plnění měnových funkcí; proces převodu čehokoli do zákonných platebních hodnot; může se jednat o převody vlastnictví zlata, cenných papírů nebo tisků

monometalismus měnový standard, v němž je hodnota měnové jednotky tvořena určitým množstvím jednoho kovu, nejčastěji zlata nebo stříbra; další variantou standardu je bimetalismus a trimetalismus

notafilie (franc. *billetophilie*; bonistka) – sběratelství papírových peněžních prostředků

numismatika (numizmatika) (angl. *numismatics*; něm. *Münzkunde*) – historická věda, která se zabývá kovovými platebními prostředky

obvers(e) též revers, reverz; rubová strana, u mincí obvykle nese nominální hodnotu

pasivace samovolná nebo řízená tvorba ochranné vrstvy na povrchu kovu

patinování povrchová úprava kovu (zejména mědi a jejích slitin), provádí se nejčastěji potíráním koloidními roztoky grafitu nebo mořením v různých roztocích, zejména sloučeninách manganu nebo síry

paralelní měna název pro měnu, kdy jeden stát používá více měn (například Haiti) nebo když nesuverénní území používá vlastní měnu (např. Hong-Kong; Náhorní Karabach)

paranumismatica britský ekvivalent pro exonumii

pentagon pětihran

pigeogram je definován jako celina holubí pošty

pixel obrazový prvek; zkráceně px, někdy také pel. Název vznikl zkrácením anglických slov „picture“ a „element“. Jedná se o nejmenší (bezrozměrnou) jednotku digitální rastrové (bitmapové) grafiky.

plate letter deskové písmo, které je určující pro identifikaci bankovek v rámci jedné emise (např. u bankovek Indie)

polygram ochranný prvek bankovek; podle rozložení zbarvení se dělí na polygram primární a polygram sekundární; podle umístění na bankovce polygram jednostranný a polygram transparentní

postkolonialismus pojem, který obecně označuje historické období, které následovalo po získání nezávislosti bývalých kolonií (např. u řady afrických států)

premonetární předmincovní; nejčastěji: premonetární platidlo (kus neraženého kovu, lastura, látka apod.)

proof kvalitou PROOF se rozumí ražba mincí na vysoce leštěné střížky z razidel, jejichž pole je vysoce leštěno a reliéf matován; mincím a medailím raženým tímto způsobem se v samotné ražbě, ale i v přípravných a závěrečných etapách, věnuje největší pozornost; hotové profové mince a medaile jsou od razidla odebírány ručně tak, aby bylo zamezeno poškození

prominující vyvýšený, vyčnívající nad určitou rovinu

prostorová plasticita pojem týkající se výhradně 3D hologramů, které se současně označují jako hologramy hloubkové

průsvitka bezpečnostní prvek na papíru používaného pro tisk cenin (bankovek, známek, akcií, losů)

ranking pořadí vzniklé na základě hodnocení ratingu

rating nezávislé hodnocení různých subjektů; výsledkem je zařazení subjektů do několika kategorií, což umožňuje přibližné srovnání, příp. i vytvoření pořadí (tzv. *ranking*); nejčastěji je spojován s úvěrovým hodnocením, které vyjadřuje důvěryhodnost dlužníka (emitenta) nebo hodnotu cenného papíru

revers (reverz) též obvers(e); rubová strana, u mincí obvykle nese nominální hodnotu

seder nebo také sederová večeře, (hebrejsky: סדר, pořádek) – je slavnostní večeře sloužící jako připomínka vyvedení Izraele z egyptského otroctví

serigrafie umělecký sitotisk

sfragistika pomocná věda historická, která zkoumá pečeti

signatura podpis na bankovkách, nejčastěji se jedná o podpis ministra financí, guvernéra centrální banky; počet podpisů na bankovce je odlišný, od jednoho do šesti; podepisující osoby se označují jako signatáři

signum funkční zařazení signatáře (signatářů) bankovky (guvernér, ministr, člen bankovní rady), na bankovce umístěno zpravidla pod nebo nad signaturou

skripofilie studium a sběratelství akcií nebo cenných papírů

skutelifilie sběratelství nášivek a odznaků

sloučená (kombinovaná) metalizace situace, kdy se na povrchu bankovek nalézají prvky makrometalizace i mikrometalizace současně (např. hologram a konfety)

státovky papírové peníze emitované panovníkem nebo vládou s nuceným kursem. K emisi státovek docházelo obvykle při nedostatku mincí z drahých kovů (zlato, stříbro) a zvýšených výdajích státního rozpočtu (nejčastěji v období války). Stát chybějící zlaté a stříbrné mince doplňoval vydáváním papírových státovek; množství státovek v oběhu určoval panovník, resp. vláda daného státu.

subkód Pick# jedná se o varianty bankovek pod stejnou katalogizací Pick#, které se označují zpravidla písmeny (Pick#54a; Pick#54b a Pick#54c) nebo v kombinaci s čísly (Pick#54a[1]; Pick#54a[2] = Pick#54b)

svítková úprava známek úprava oddělování známek, při níž je oddělování známky řešeno kombinovaným způsobem stříhu a zoubkování; zpravidla jedna nebo dvě strany známky jsou opatřeny zoubkováním, ostatní stříhem; tohoto způsobu se používá při přípravě sešitkových vydání

známek nebo pro ulehčení manipulace se známkami

tetragon čtyřhran

tezaurace zmenšení celkového objemu oběživa ve společnosti; umělé snížení celkového peněžního oběhu

timbrofilie (timbrologie) alternativní, ale nepoužívané termíny pro označení filatelie

topika místo uložení, lokalizace, lokalita, umístění

translace překlad do jiného jazyka

translatologie věda o překladu a tlumočení, respektive interdisciplinární vědní obor zabývající se převodem textů z jednoho jazyka do jiného

transluminiscenční efekt fenomén pronikání světla přes povrch nebo průsvitnou plochu předmětu (bankovky); dochází ke změně barevných odstínů vstupujících a vystupujících ze studované plochy (polymerového nebo durasafového bankovního okna)

trigon trojhran

trimetalismus měnový standard, v němž je hodnota měnové jednotky tvořena určitým množstvím zlata a stříbra a většinou mědi

jako třetího kovu v poměru pevně stanoveném zákonem; další variantou standardu je monometalismus a bimetalismus

typografie umělecko-technický obor, který se zabývá tiskovým písmem

typologie je buď zobecňující vědecká metoda, která se pokouší setřídit vybrané jevy podle podobných znaků, nebo nauka o tiskovém písmu, jeho tvarech, variantách a použití

uniface bankovka mající pouze jednu stranu, která se nejčastěji označuje jako avers (také *unilateral notes*)

vardajn zástupce mincmistra odpovědný za provoz středověké mincovny

vexilologie pomocná věda historická zabývající se historií a symbolikou vlajek, praporů a standart

vitofilie sběratelství doutníkových pásků

vizualizace zobrazující metoda při pozorování předmětů nebo jejich částí

voxel z angl. *volumetric pixel* – objemový element obrazu; označuje částici objemu představující hodnotu v pravidelné mřížce třídimenzionálního (3D) prostoru

Jedná se o způsob jejího uložení, třídění nebo také tzv. **katalogizaci**, která však není u všech sběratelských předmětů možná. Katalogizace je metodou přesného zařazení jednotlivých předmětů ve sbírce. Podmínkou takové katalogizace je existence obecného nebo specializovaného katalogu nebo díla, které má charakter katalogu. Sběratelství je především v zahraniční literatuře označováno jako hobby (v anglické literatuře i jako *horse* = koníček). S termínem hobby se setkáváme i u nás. Je zde používán jako zlidovělé anglické slovíčko bez překladu. Ten, kdo provozuje sběratelskou činnost, je **sběratel** (numismatik, notafíl apod.).

Sběratel může být buď amatér (neprovazuje sběratelství za účelem výdělku), nebo profesionál, který se vedle sběratelství věnuje především obchodu (nákupu a prodeji) se sběratelskými předměty. Profesionální sběratel se označuje jako prodejce (angl. *dealer* nebo *retailer*; maloobchodník). Amatér je sice protikladem profesionála, přesto může v daném oboru mnohdy dosáhnout pozoruhodných výsledků.

Pokud se jedná o instituce, které se věnují sběratelské činnosti a současně studiu sbíraných předmětů, patří mezi ně celá řada světových muzeí. Mezi známé numismatické sbírky patří např. sbírka londýnského

Mince (pohled z obou stran)

muzea *The British Museum* (obsahuje více než 1 milion položek) nebo národní numismatická sbírka v *National Museum of American History: Kenneth E. Behring Center* ve Washingtonu (sbírka mincí v depozitářích muzea čítá téměř 1,8 milionu kusů).

Rozsáhlé numismatické sbírky má také americká numismatická společnost *American Numismatic Association*. Německá muzea zastupuje v oblasti numismatiky *Münzkabinett Dresden*, kde je umístěno téměř 320 tisíc položek. Poměrně známá jsou také muzea a jejich sbírky v Řecku (*Νομισματικό Μουσείο της Αθήνας*) nebo Rusku (*Государственный Эрмитаж, Санкт-Петербург*).

2 OBLASTI SBĚRATELSTVÍ

Sběratelským oborem je míněna konkrétní vyhraněná oblast sběratelského zájmu. Převážná část sběratelských oborů má svá vlastní specifická označení. Sběratelských oborů je bezpočet, protože v současné době existuje rovněž velké množství předmětů, o které sběratelé projevují zájem.

Některé sběratelské obory jsou reprezentovány odbornou společností nebo klubem v rámci této společnosti. Zpravidla mají své vlastní tisky v podobě odborných časopisů (například *Mince & Bankovky*) nebo sborníků. Samostatnou kapitolou odborných tisků jsou aukční katalogy, které se vydávají při příležitosti pořádaných aukcí (bankovky, mince, známky) nebo výměnných burz (např. odznaky, pohlednice, minerály). Některé odborné společnosti provozují

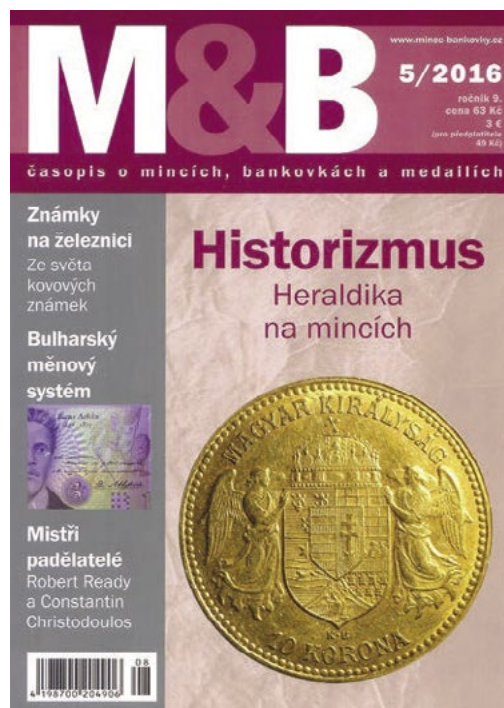
i vlastní obchod, ať již kamenný nebo virtuální v podobě e-shopů na internetových stránkách.

V rámci sběratelského oboru se mohou vytvářet odborné skupiny (podobory), které vznikají díky specializaci a konkrétnímu zaměření sbírky, a to především u bankovek. Podobné specializace je možné spatřit i u mincí a některých dalších sbíraných položek. Mnohé další obory jsou natolik specifické, že svou organizační základnu vytvořenou ani nemají.

Dělení sběratelských oborů není sjednocené a je na ně celá řada názorů. Pokud bychom je chtěli kompletně reprodukovat, čtenář by se v koncentraci informací ztrácel. Proto přijmeme následující dvě hlediska dělení, která se objevují nejčastěji.

Aukční katalog a odborný časopis

Obecně je sběratelství podle prvního hlediska rozdělováno na obory **tradiční a netradiční**. Přesné oddělení těchto dvou kategorií není jednoduché, protože se často z mnoha hledisek tradiční a netradiční sběratelství prolíná. Uvedeme-li např. numismatiku nebo sběratelství řádů a vyznamenání, lze vcelku přesvědčivě hovořit o sběratelských oborech, které jsou tradiční, protože jejich počátek sahá hluboko do minulosti. Naproti tomu sběratelství telefonních karet můžeme těžko zařadit do historických sběratelských oborů, proto se z tohoto hlediska jedná o sběratelský obor netradiční. Jinými slovy, za netradiční sběratelství lze považovat z hlediska historického ty oblasti, které vznikly v nedávné minulosti.

Druhé hledisko dělení sběratelských oborů vychází z peněžní hodnoty shromažďovaných sběratelských předmětů a výše této hodnoty v konkrétní měnové jednotce. Peněžní hodnota může být vyjádřena odlišnou variantou ceny (viz dále v textu). Z tohoto

výkladu je možné sběratelství rozdělovat na sběratelské obory nominální, ve kterých sbírané položky mají stanovenou pevnou **nominální** nebo variabilní cenu (např. cenu inflační), a sběratelské obory **nenominální**, kde sběratelské předměty mají hodnotu stanovenou, avšak často pouze odhadnutou. Nebývá u nich určeno žádné rozmezí cen ani konkrétní nominální hodnota.

Přestože podle takto pojatého dělení sběratelství lze řadu oborů snadno definovat, existuje dnes řada oblastí, u nichž to není ani při dobré vůli možné. Sbírá se téměř vše, od automobilů po knoflíky. Proto základní klasifikaci sběratelství na tradiční, netradiční a s tím související sběratelství nominální a nenominální považujeme za přívětivější zejména pro začínající sběratele. Je třeba podotknout, že některé položky tradičního sběratelství mohou být současně předměty nenominální a naopak.

Základní dělení a výběr zástupců jednotlivých skupin v této části knihy bez detailnějšího popisu uvádí následující tabulka.

Klasifikace sběratelství (stručný přehled oborů)

sběratelství	
tradiční	netradiční
obory sahající hluboko do historie (mince, bankovky, ale také např. odznaky*)	nově zakládané sběratelské obory (např. žetony**)

sběratelství	
nominální	nenominální
mince bankovky státovky směnky šeky cenné papíry nouzová platidla poukázky (např. tuzexové) předmincovní typy platidel žetony	známky odznaky řady a vyznamenání autogramy telefonní karty pivní suvenýry turistické suvenýry kuřácké potřeby citáty jídelní lístky

* nenominální sběratelství; ** nominální sběratelství

3 STRUČNÉ DĚJINY PENĚZ

Protože v následujících kapitolách budeme věnovat pozornost především bankovkám a mincím a jejich popisu, je vhodné se nejprve zmínit o obecné charakteristice peněz a jejich stručné historii.

Dějiny peněz jsou současně dějinami platidel. Období před vznikem peněz označujeme obecně jako předmincovní nebo také premonetární. V tomto období lidé provozovali tzv. směnný obchod, který byl charakteristický výměnou zboží nebo také služeb, jejichž hodnota byla stanovena úsudkem nebo tradicí. Směnný obchod je encyklopedicky označován jako obchod barterový. V etapě směnného obchodu se používaly tzv. obecné ekvivalenty, např. 100 kusů vaječ mělo hodnotu selete a 1 kg soli měl hodnotu určitého množství mouky. Mnohdy ale bylo těžké nalézt ekvivalentní protihodnotu, zboží nešlo pokaždé rozdělit, příp. třeba podléhalo zkáze (ovoce, zelenina, maso).

Po vzniku peněz (období monetární), které chápeme jako hmotné prostředky, byla hodnota zboží stanovena právě penězi. Peníze vznikly díky snaze o usnadnění naturální směny. Obchod se jejich vznikem rozdělil

na dva samostatné akty původní směny – prodej a koupi. Období před vznikem skutečných peněz a jejich vývoji předcházela etapa, která začala po ústupu směnného obchodu. Hodnota zboží byla určována tzv. přechodnou formou platidel. Mezi historicky známé předchůdce peněz patří například mušle *kauri*. Ty se začaly používat v oblasti Číny kolem roku 1200 př. n. l. Jednalo se o mušle různé velikosti a barvy. Mušlemi se až do nedávné minulosti platilo také v Tichomoří. Kromě mušlí sloužily jako platidlo i další předměty – kameny (většinou nějakým způsobem upravené), šupiny drahých kovů (především zlata či stříbra), a dokonce i takové komodity, kterých bylo dříve užíváno v barterovém obchodování (cukr, mouka, tabák, sušené maso, plátno).

Kolem roku 600 př. n. l. se v Lydii objevily první mince. Značně usnadnily obchod, a proto se rychle šířily. Zlaté či stříbrné mince měly ve své původní historické podobě plný obsah zlatého nebo stříbrného kovu.

V uvedeném období byl používán jako mince tzv. **statér** (řec.), což byla starověká váhová jednotka a současně mince, ražená ze zlata, z elektronu (slitina zlata a stříbra), ale i ze stříbra. Byla užívána v Řecku i v celém Středomoří.

Jako starověké platidlo lze označit **as** (pl. aes; asses), v zahraniční literatuře častěji nazývaný *assarius*. Římané zavedli tento peníz v roce 289 př. n. l.

Mušle jako platidlo [1]

Statér – Lydie, 6. století př. n. l. [2]

As z dob císaře Nerona [3]

Jednalo se o římské platidlo, později minci. Aes, které představují nejstarší platidla na Apeninském poloostrově, Sicílii a jihozápadním Balkáně, oplývaly různou typologií. Zhotovovány byly litím z forem, nikoliv ražbou, která je dnes jedinou mincovní technologií. Jako materiál sloužila tzv. surová měď (Aes Rude).

Na italském území se v předmincovním období ještě před vznikem aes stala prostředkem směny, a tím i primitivním platidlem měď. Měď, ale i jiné kovy, byly používány také v podobě slitků nebo různých kovových předmětů. Aes Rude byl nezpracovaný kus mědi, který měl funkci peněz pravděpodobně od počátku 1. tisíciletí př. n. l. až do 3. století př. n. l. Nacházené exempláře mají různou hmotnost (od 2 gramů do 2,5 kilogramu), ale také různé složení kovu (mimo mědi).

Později byly označovány určitými značkami – Aes Signatum (lat. značená měď) – a byly čím dál tím podobnější mincím – Aes Grave. Aes Signatum bylo premonetární platidlo, kterého se užívalo zejména v oblasti střední Itálie koncem 4. a počátkem 3. století př. n. l. Vývojově představuje mezistupeň mezi již uvedeným Aes Rude, což byly nezpracované kusy kovu, a Aes Grave, které má již charakter mince. Aes Signatum jsou kusy mědi odlité zpravidla do tvaru cihly a opatřené reliéfy zvířat, zbraní, znaky apod. Mají různou hmotnost, kolísající zhruba v rozmezí 1 až 1,83 kilogramu.

Aes Grave jsou obdobně jako Aes Signatum lity z mědi. Průměrná hmotnost nejstarších

zachovaných exemplářů je 267,86 g. Byly zavedeny na italském území na rozhraní 4. a 3. století př. n. l., spadají tedy do samých počátků historie římského mincovnictví. Původní římské Aes Grave jsou na lici označeny dvojitou hlavou boha Januse a na rubu tzv. prorou (hrot, příď, přední část lodě). Příkladem Aes Grave je mince označovaná jako sextans. Ta pochází z období 3. století př. n. l.

Sextans, přibližně 289–245 př. n. l. [4]

Předchůdcem as byl ještě na sklonku směnného období tzv. as libralis, který byl váhovou jednotkou o váze deseti uncí, což odpovídalo 27,25 g.

Mimo as existovala v období kolem roku 269 př. n. l. také starověká římská mince známá pod označením **sestertius**, příp. sesterce (pl. sestertii) nebo denár. Během římské republiky byl sestertius ražen jen zcela ojediněle a měl podobu malé, stříbrné mince. Naopak během římského císařství to byla velká mosazná mince.

Sestertius bez bližší identifikace [5]

Další mincí je **dupondius**, mosazná mince, která byla používána během existence římské republiky. Je to tedy starořímská mosazná mince v přepočtu v hodnotě dvou aes. Ražena byla do konce 3. století př. n. l.

Až později se začíná psát historie bankovek. Kolem roku 1000 n. l. se v Číně objevily první bankovky, původně potvrzení

Dupondius ražený v Římě pravděpodobně v letech 147–150 n. l. [6]

obchodníků, že si u nich lidé uložili mince z kovu. Později tento systém převzala sama vláda, aby se proces obchodu zjednodušil, a vydávala certifikáty o stejných hodnotách, které sloužily jako předchůdci bankovek.

Se vznikem bankovek byla spojena povinnost vyměnit je v případě zájmu vlastníka za zlaté peníze. Tento způsob měnové úpravy se nazývá zlatá měna nebo také zlatý standard. Následně s rozvojem mincovnictví a bankovníctví vznikl postupně bankovní

systém. Bankovky měly papírovou formu a jejich podstatou je příslib, záruka, že jejich doručiteli bude vyplacena konkrétní suma vyjádřena množstvím drahého kovu, zpravidla zlata nebo stříbra.

V současné době překotného vývoje se peníze stávají zbožím a nabývají podoby tzv. bezhotovostních peněz, které jsou označovány jako peníze depositní (deposita). Opakem depositních peněz je oběživo. Tímto termínem jsou označovány peníze hotové (disponibilní), mající stoprocentní likviditu. Bezhotovostní peníze společně s oběživem zajišťují tzv. peněžní oběh, někdy označovaný jako peněžní zásobu. Ta je souhrnem aktiv v podobě tzv. nabídky peněz. Ta existuje ve více podobách a odvíjí se od odpovídajícího stupně likvidity peněz.

4 MĚNA

Měnou je míněna konkrétní peněžní (monetární) soustava, zahrnující odpovídající měnovou jednotku. Dalším atributem měny je její nominální struktura v podobě mincí a bankovek nebo dílčích měnových jednotek. Mince a bankovky mají stanovenou tzv. denominaci, což je označení pro měnovou reformu, při níž dochází ke snížení nominální hodnoty platidel (peněz). S měnou úzce souvisí vymezení pravidel pro vydávání a distribuci peněz (peněžní emise) v podobě zákonů.

Měnová soustava je reprezentována tzv. národní měnou, jejíž charakteristikou je skutečnost, že je používána jako zákonné platidlo na geograficky ohraničeném území. Národní měna se skládá z **národní měnové jednotky** (např. koruna, rupie, pula, rand) a u převážné většiny i **dílčí měnové jednotky** (např. halěr, pais, thebes, cent). Geografické území může být reprezentováno jediným státem nebo také skupinou států, které spolu tvoří tzv. měnovou unii nebo měnovou oblast.

Na tomto místě je potřeba upozornit na fakt, že jediný konkrétní suverénní stát nemusí používat jedinou měnu. Pokud tomu tak je, hovoří se o tzv. **paralelní měně**. Jako příklad uvádíme Kubu, na jejímž území jsou platné dvě paralelní měny – kubánské peso a konvertibilní peso. Naproti tomu jsou případy, kdy neoficiální státní uspořádání používá vlastní měnu. Takovým státem je třeba Hongkong (oficiálním názvem regionu je Zvláštní správní oblast Čínské lidové republiky Hongkong), kde je používán hongkongský dolar. Naproti tomu na území Číny (v tomto případě Čínské lidové republiky) je zákonným platidlem čínský jüan.

Pokud jde o dílčí měnovou jednotku, nemusí být nutně v oběhu, i když je v obchodním styku používána. V tomto případě nemusíme chodit daleko. V České republice má zboží v obchodech uvedené ceny, u nichž je halěr používán, a přesto mincí o nejnižší nominální hodnotě je jedna koruna a halěře v oběhu nejsou.

Měnová jednotka každého státu má svoji jedinečnou symboliku, která v písemné skladbě odpovídá zaběhnuté praxi a na druhé straně je pevně stanovena standardem zakotveným v ISO 4217. Tato norma vymezuje označování měn prostřednictvím tříznakových (písmenných a číselných) kódů, které jsou definovány Mezinárodní organizací pro normalizaci (ISO). Z uvedeného je zřejmé, že norma uvádí dva vzájemně ekvivalentní kódy – abecední a číslicový. Jak je uvedeno v literatuře, norma obsahuje tři tabulkové přehledy. Jedná se o seznam kódů měn a příslušných fondů, kódy fondů registrované tzv. udržovací agenturou (MA) a kódy vázající se k historické denominaci měn. Poslední z přehledů obsahuje již nepoužívané historické měny a případně jejich denominace.

U abecedně řazených kódů tvoří první dvě písmena označení země podle jiné zákonné normy, ISO 3166 – 1, 2. Třetí písmeno je nejčastěji přidělováno podle názvu státní měnové jednotky.

- Botswana [BW], pula [P] → BWP
- Ghana [GH], cedi [C] → GHC (v současné době GHS)
- Madagaskar [MG], ariary [A] → MGA (dříve frank [F] ± → MGF)
- Argentina [AR], peso [P] → ARP (v současné době ARS)

- Venezuela [VE], bolívar [B] → VEB (v současné době VEF)

Poslední normou pro označování měnových jednotek je ISO 4212, která vymezuje měnové jednotky v anglickém jazyce.

Z hlediska gramatiky je potřebné řídit se současnými pravidly, kdy je přípustné psát na začátku názvu měnové jednotky velké písmeno. Dříve se název měnové jednotky psal zásadně malým písmem (dinár, peso, nakfa). Malá písmena se používají i v případě, kdy jsou základem názvu měnové jednotky vlastní jména. Jako příklad můžeme uvést měnovou jednotku venezuelský bolívar, který je odvozen z části jména Simóna Bolívara, který se zapsal do historie jako vedoucí představitel jihoamerického boje za nezávislost na Španělsku. V současnosti pro zápis označení měnové jednotky platí, že jej lze provést dvěma způsoby. Po uvedení čísla se může název základní měnové jednotky vypsat slovně s velkým počátečním písmenem: 5 Dolarů (amerických), 20 Korun (českých), kdežto název dílčí měnové jednotky s malým písmenem: 10 centů, 50 haléřů. Tento zápis však není normou, a proto je možné pro zápis základních i dílčích měnových jednotek používat malé počáteční písmeno. Velmi často se při zápisu nominální hodnoty využívá druhý způsob s uvedením kódu měny vycházející z normy ISO 4217, kde už velikost písmen závazná je. Podle ní by výše zmíněné mince byly zapsány takto: 5 UDS, 20 CZK.

Státy se v současné době pro potřeby dělení používaných měnových jednotek rozlišují více způsoby. Časté dělení států je na státy mimoevropské a státy evropské. Používaným je také dělení států podle členství v OSN (Organizace spojených národů; 193 států). Druhou skupinou jsou státy, jejichž samostatnost (suverenita) je diskutabilní (10 států). Do této skupiny řadíme

např. Západní Saharu, Abcházii nebo Náhorní Karabach. Tyto státy nemají zpravidla vlastní měnu a přijímají měnové jednotky jiných států. Třetí kategorií jsou podle tohoto dělení územní celky označované jako závislá území, teritoria a správní oblasti (celkem 41).

Pro doplnění uvádíme termín tzv. lokální měny, která je alternativou ke státní měně. Lokální měna však nemá z hlediska sběratelství velký význam.

V tabulkách na následující straně uvádíme pouze vybrané případy značení měnových jednotek, a to ve zjednodušené formě. Pro detailní přehled odkazujeme čtenáře na velmi zdařilé publikace, které kompletní přehled měnových jednotek a jejich normativní symboliku včetně dílčích měnových jednotek uvádějí. Podobné informace poskytují také volně šiřitelné (viz seznam použité literatury).

U některých měnových jednotek je situace značně nepřehledná. Jako příklad uvedeme iránský rial. V praxi se ceny většinou neudávají v riálech, nýbrž v tzv. tůmánech (také toman). V přepočtu 1 tůman odpovídá 10 riálům. Tůmány nejsou oficiálním platidlem, jde pouze o historický název měny. Někdy se vedle riálů a tůmánů setkáváme s neoficiální měnovou jednotkou chomejní.

1 chomejní = 1 000 tůmánů = 10 000 iránských riálů

Vedle oficiálních kódů měnových jednotek ISO, které se v praxi příliš nepoužívají, existují tzv. symboly měnových jednotek, které jsou používány zcela běžně, a to včetně obchodního styku. Pro přiblížení: česká koruna má ISO kód CZK, ale užívaným symbolem je Kč. Asi nejznámějšími symboly jsou ty, které se používají pro dolar (\$), libru (£) nebo euro (€).

Příklady členských států OSN

stát	název měny	kód měny ISO	dílčí jednotka
Albánie	albánský lek	ALL	100 qindarka
Angola	angolská kwanza	AOK	100 lwei
Alžírsko	alžírský dinár	DZD	100 santimes
Argentina	argentinské peso	ARS	100 centavos
Bahrajn	bahrajnský dinár	BHD	1000 fils
Belgie	euro	EUR	100 cents
Belize	belizský dolar	BZD	100 centes
Bolívie	bolivijský boliviano	BOB	100 centavos
Botswana	botswanská pula	BWP	100 thebes
Dánsko	dánská koruna	DKK	100 øre
Džibuti	džibutský frank	DJF	100 centimes
Eritrea	eritrejská nakfa	ERN	100 cents
Ghana	ghanský cedi	GHS	100 pesewas
Irán	iránský riál	IRR	100 dinares
Kapverdy	kapverdské escudo	CVE	100 centavos
Madagaskar	malgašský ariary (2003–dosud)	MGA	5 iraimbilanjas
	malgašský frank (1963–2003)	MGF	100 centives
Mosambik	mosambický metical	MZN	100 centavos
Pákistán	pakistánská rupie	PKR	100 pais (paises)
Rwanda	rwandský frank	RWF	100 centimes
Singapur	singapurský dolar	SGD	100 cents
Tádžikistán	tádžický somoni	TJS	100 dirams (drams)
Tonga	tonžská pa'anga	TOP	100 seniti
Turkmenistán	turkmenský manat	TMT	100 tenges (tenges)
Venezuela	venezuelský bolívar	VEF	100 centimos

ARS – dříve ARP; BOB – dříve BOP; GHS – dříve GHC; MZN – dříve MZM; VEF – dříve VEB

Příklady států s problematickou suverenitou

stát	název měny	kód měny ISO	dílčí jednotka
Čínská republika (Tchaj-wan)	tchajwanský dolar	TWD	10 tia = 100 fenů
Západní Sahara	marocký dirham	MAD	100 centimes
Náhorní Karabach	arménský dram	AMD	100 luma
Somaliland	somalilandský šilink	neurčeno	100 cents

Příklady územních celků, teritorií a správních oblastí

stát	název měny	kód měny ISO	dílčí jednotka
Aruba	arubský florin	AWG	100 cents
Faerské ostrovy	faerská koruna	neurčeno*	100 oyra
Gibraltar	gibraltarská libra	GIP	100 pence
Portoriko	americký dolar	USD	100 cents

* faerská koruna nemá kód dle ISO 4217; to znamená, že není měna nezávislá; je v podstatě lokální variantou měny Dánského království, dánské koruny, která má ISO kód DKK

Dále uvádíme přehled některých symbolů, z nichž některé se nalézají i na bankovkách konkrétních států.

Přehled vybraných symbolů měn

symbol	měnová jednotka
Nfk	eritrejská nakfa
T\$	tonžská pa'anga
₦	nigerijská naira
₱	filipínské peso
R\$	brazílský real
₳	bangladéská taka
₩	severokorejský won
₮	mongolský tugrik
¥	japonský yen
₲	paraguayský guarani
f	arubský florin
₡	kostarický kolón
₾	nikaragujská córdoba
₳	uruguayské peso

Symbyly měnových jednotek – bankovka Tonga 2 pa'anga z roku 2009 (horní snímek) a 2015 (dolní snímek); u obou se symbolem \$

Symbyly měnových jednotek – bankovka Uruguay 500 000 pesos (Nuevos Pesos) z roku 1992 se symbolem N\$ u číselného vyjádření nominální hodnoty bankovky

Symbyly měnových jednotek – bankovka Nigérie 100 naira z roku 2014 se symbolem ₦

5 MĚNOVÉ OBLASTI A MĚNOVÉ UNIE

Jako **měnovou oblast** označujeme spojení či seskupení dvou či více států a jejich ekonomik, které je cílené k úzké měnové spolupráci. Měnové jednotky (národní měny) států měnové oblasti mohou, ale nemusí být vázány na jednu stanovenou hlavní státní měnu. Pokud tomu tak je, pak se tato měna stává v měnové oblasti současně **měnou rezervní**. Rezervní měnu lze charakterizovat jako měnu, která je ve vyšším množství uchovávána mnoha vládami států měnové oblasti a institucemi (bankami) v podobě tzv. směnných rezerv. Mezi nejznámější měnové oblasti řadíme oblasti librové, frankové nebo dolarové. V současné době je významnou měnovou oblastí také Evropský měnový systém, který je současně Evropskou měnovou unií, ve které z 28 členských států používá 19 států jednotnou měnu euro (€). Mezi měnové oblasti patří také tzv. oblasti společných měnových jednotek. Jako příklad uvádíme asijskou měnovou oblast používající jako měnovou jednotku rupii¹ (Nepál, Indie a Pákistán) nebo jihoamerickou měnovou

oblast používající peso (Argentina, Bolívie, Chile, Mexiko a Uruguay).

Měnovou unií označujeme kooperaci mezi státy, které užívají společnou měnu jako zákonné platidlo. V této souvislosti je potřebné zmínit výraz **měnový prostor**. Rozumí se tím geografické uspořádání států do oblasti, která užívá jednotnou měnu. Kromě měnových prostorů se měnové unie rozdělují z pohledu převažující měnové spolupráce na měnové unie potenciální (možné) a měnové unie zaniklé.

Mezi významné potenciální měnové unie patří měnová unie amerického dolaru, který používá celá řada států včetně závislých území (Palau, Mikronésie, Marshallovy ostrovy, Salvador, Východní Timor, Ekvádor, Panama, Britské Panenské ostrovy, Turks a Caicos, Karibské Nizozemsko, Americká Samoa, Portoriko, Americké Panenské ostrovy, Guam, Severní Mariany). Další takovou měnovou unií je i unie jihoafrického randu, který je ve shodě používán také v Lesothu, Svazijsku, Namibii a Jihoafrické republice. Podobná situace je na území

Měnové prostory

Název	Kód ISO 4217	Platnost na území
CFP frank	XPF	Nová Kaledonie, Wallis a Futuna, Francouzská Polynésie
CFA frank	XOF	Benin, Burkina Faso, Guinea-Bissau, Pobřeží slonoviny, Mali, Niger, Senegal, Togo
CFA frank	XAF	Kamerun, Středoafrická republika, Republika Kongo, Rovnicková Guinea, Gabon, Čad
Východokaribský dolar	XCD	Antigua a Barbuda, Dominika Grenada, Svätý Kryštof a Nevis, Svätá Lucie, Svätý Vincenc a Grenadiny, Anguilla, Montserrat
Euro	EUR	Belgie, Estonsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Kypr, Litva, Lotyšsko, Lucembursko, Malta, Německo, Nizozemsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Slovensko, Slovinsko, Španělsko, Vatikán*, Monako*, San Marino*, Andorra*, Kosovo**, Černá Hora**

* není plnohodnotným členem eurozóny, přesto má právo razit vlastní euromince

** jednostranné přijetí eura za národní měnu, ačkoliv není členem eurozóny

¹ RBZ allows use of Yen, Yuan, Indian Rupee [cit. 2015-01-05]